

XARİCİ TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASININ ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

N.S.ABASOV, aspirant
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti

Aqrar sahədə xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemlərdən biri ixrac yönümlü məhsullar istehsalının artırılmasıdır. Bu problemin həlli üçün ilk növbədə respublikada ixracın artırılması üçün mövcud olan istehsal resursları potensialları dərindən tədqiq edilməli, respublika və onun ayrı-ayrı iqtisadi regionlarında dünya bazasına çıxarıla biləcək məhsulların istehsal potensialları dəqiq öyrənilməlidir. Bununla yanaşı xarici bazarda əmtəə məhsulları növlərinə olan tələbat dəqiq müəyyən edilməli və əmtəə məhsullarının alışı üçün uzun və yaxın dövrlük müqavilələr bağlanılmalıdır. Müqavilələr bağlandıqdan sonra məhsulların alış və yaxud satış vaxtı müəyyən edilməlidir. Müqavilədə əmtəə məhsullarının çeşidi, çəkisi, keyfiyyəti, ekoloji cəhətdən təmizliyi, realizə olunması vaxtı və müddəti, məhsulların daşınması, saxlanılması, emalı müddətləri müqavilədə dəqiq göstərilməlidir. Müqavilə şərtləri qurtardıqdan sonra hər iki tərəfin razılığı və imzası ilə təsdiq olunmalı, müqavilənin şərtlərinə əməl olunması qanuniləşdirilməli və təsdiq edilməlidir.

Buna əsaslanaraq istehsalçı öhdəsinə götürdüyü vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün məhsul istehsalının strukturunu aydınlaşdırmalı və işin yerinə yetirilməsi üçün qrafik müəyyən etməlidir. İlk növbədə nəzərdə tutulmuş məhsulların istehsal strukturu müəyyən edilməlidir. Belə ki, "Azərbaycan respublikasında xarici ticarətin səmərəliliyinin artırılması" haqqında 10 Yanvar 1994-cü il tarixli və "Azərbaycan respublikasının xarici ticarətinin sərbəstləşdirilməsi" haqqında 5 Aprel 1994-cü il tarixli, "Azərbaycan respublikasında xarici ticarətin tənzimlənməsi qaydaları haqqında" 17 Dekabr 1996-cı il tarixli və "Azərbaycan respublikasında xarici ticarətin daha da liberallaşdırılması haqqında" 24 İyun 1997-ci il tarixli respublika prezidentinin fərmanları verilmişdir.

Ölkədə xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılması sahəsində ikinci fərmanın əhəmiyyəti aşağıda qeyd edilənlərlə izah edilir.

1. Respublikadan bütün növ strateji əhəmiyyət kəsb edən məhsulları xaricə ixrac etmələri barədə bütün hüquqi şəxslər tərəfindən ixrac olunmasına icazə verilmişdir;

2. Ölkənin strateji əhəmiyyətli məhsullara olan tələbatının müəyyən edilməsi vacibliyi yaranır;

3. Ölkədə istehsal olunan strateji məhsulların sərbəst dövrəli valyutada minimum satış həcmi müəyyən edilmişdir;

4. Ölkədə istehsal olunan strateji əhəmiyyətli məhsulların satışından ölkəyə valyutanın daxil olması

üçün təbirlər nəzərdə tutulur. Bunun üçün normativlər müəyyən olunmuş, ixrac olunan məhsulların hüquqi ödəmələri və onların satışına icazə verilmişdir.

5. Xarici ticarət haqqında əsasnamənin hazırlanması, respublikada xarici ticarətə nəzarət üzrə dövlət komissiyasının yaradılması tövsiyə edilmiş və hazırda həmin komissiya fəaliyyət göstərir.

Bu fərmanların davamı olaraq, onların həyata keçirilməsi məqsədi ilə Nazirlər Kabineti 15 Oktyabr 1995-ci il tarixdə "Azərbaycan respublikasında xarici ticarət əlaqələrinin sərbəstləşdirilməsi haqqında" qərar qəbul etmişdir.

Ölkədə xarici ticarətin daha da liberallaşdırılması ilə bağlı olaraq xarici ticarətdə investisiya qoyuluşu artmışdır. Belə ki, 1997-ci ildə sərmayə qoyuluşu 1.576,6 mln. ABŞ dolları məbləğində, o cümlədən idxal üzrə 794,3 mln. ixrac üzrə isə 781,3 mln. dollar məbləğində olmuşdur.

Bütün qeyd edilən tədbirlər sistemi və onların ardıcıl olaraq həyata keçirilməsinin nəticəsi olaraq ölkədə ticarət əlaqələrinin sürətlə artırılmasında yüksək nəticələrə nail olunmuşdur.

Ölkədə xarici ticarət əlaqələrinin liberallaşdırılması, qiymət və gömrük sisteminin təkmilləşdirilməsi, xarici ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsinə təkan verən digər kompleks tədbirlər planının hazırlanaraq tətbiq edilməsi bu sahədə dönüş yaradaraq xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasına imkanlar və şərait yaratdı. Qarşıda duran başlıca problemlərdən biri xarici ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi və irəli sürülən tədbirlər sistemindən səmərəli istifadə edərək bu sahənin formalaşdırılmasına nail olunmaqdan ibarətdir.

Tədqiqatlar göstərir ki, respublikanın məxsus olduğu torpaq iqlim şəraiti, istehsal resursları potensialı xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı üçün hədsiz genişdir. Respublikada mövcud olan bu istehsal resursları potensiallarından hələlik aşağı səviyyədə istifadə olunur. Bunun da başlıca səbəblərindən biri, xarici iqtisadi əlaqələrin yaradılması qısa bir müddəti əhatə edərək, bu sahədə təcrübələrin az olması, xarici iqtisadi əlaqələrin inkişafı üçün mexanizmlərin, normativ materialların, informasiya, reklam işlərinin zəif inkişafı, normativ hüquqi aktların yaradılması, rəqabət qabiliyyətli məhsullar istehsalının olması ilə bağlı olmuşdur.

Bazar iqtisadiyyatı inkişafının hazırkı mərhələsində xarici ticarət əlaqələrinin yaradılması üçün normativ hüquqi aktlar, maddi texniki baza, istehsal, məhsul ixracı infrastrukturuları, mütəxəsis və kadrlar bu problemin həllində geniş imkanlar yaratmışdır. Bu sahədə qarşıda duran başlıca məsələ elmi-texniki tərəqqinin

nailiyyətlərinin tətbiq olunaraq, dünya təcrübəsindən istifadə edərək, istehsal və emal texnologiyalarının təkmilləşdirilərək daha yüksək keyfiyyətli, dünya standartları səviyyəsində məhsul istehsal olunmasına nail olub, xarici iqtisadi əlaqələrin formalaşdırılmasında özünün müsbət təsirini göstərmişdir.

Belə ki, 2000-ci ildən başlayaraq xarici iqtisadi əlaqələrdə ixracın xüsusi çəkisi idxalı üstələyərək 59,8% təşkil etmiş və bu meyillər artıq inkişaf istiqamətində davam etməkdədir. Azərbaycanın iqtisadi və sosial sahədə əldə etdiyi nailiyyətlər, xüsusilə neft sahəsində "Əsrin müqaviləsi" yolunun işə salınması, faydalı əməkdaşlığın inkişafına yönəldilmiş xarici iqtisadi siyasətin tədricən formalaşması istiqamətində çoxsaylı işlərin yerinə yetirilməsinə başlanmışdır. Bəlkə də bu problemin həllinə zəmin yaradan başlıca problemlərdən biri, ölkədə mövcud olan əlverişli torpaq iqlim şəraitindən məqsədyönlü istifadə olunaraq strateji məhsulların istehsalına üstünlük verilərək yüksək keyfiyyətli, ekoloji cəhətdən sağlam olan və dünya bazarında rəqabət aparma qabiliyyətli məhsullar istehsalının artırılmasına nail olunmasıdır.

Bu problemin həllə edilməsi edilməsi ilk növbədə strateji məhsulların inkişafı üçün ölkənin bütün regionlarında torpaq-iqlim şəraiti əlverişli olan, perspektivli sahələrin müəyyənləşdirilməsidir. Müəyyənləşdirilən sahələrin torpaqlarının quruluşu, münbitlik səviyyəsi, illik orta iqlim şəraiti, torpaqların nəmlik səviyyəsinin dəqiq öyrənilməsidir. Torpaqların tərkibi yaxşılaşdırılmalı və yüksək məhsuldarlığa malik olan toxum sortlarına tələbat müəyyənləşdirilməlidir. Traktor, kənd təsərrüfatı maşını, mexanizmlərə olan tələbat və bu sahələrə hərəkətə gətirən mütəxəsislər, mexanizatorlar, aqronomlar, texnoloqlar və xidmət işlərini dərinlən bilən işçilərə olan tələbat müəyyən edilməlidir.

Başlıca məsələlərdən biri istehsal və emal sahəsində mütərəqqi texnologiyaların tətbiq olunmasına nail olunmasıdır. Bu sahədə elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiq edilməsi ön plana çəkilməlidir. Tədqiqatlar göstərir ki, aqrar sahədə yeni məhsullar, texniki vasitələr tətbiq edilmədən, proqressiv texnologiyalardan istifadə etmədən istənilən nəticələrin əldə edilməsinə nail olunmaq mümkün deyildir. Ölkədə bu problemin həllində mühüm əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri elmi-tədqiqat müəssisələri ilə istehsal arasında inteqrasiya əlaqələrinin möhkəmləndirilməsidir. İlk növbədə selleksiya və toxuculuq işlərinin intensivləşmə səviyyəsinin yüksəldilməsi, onların maddi-texniki bazası və bu sahədə aparılan tədqiqatlar müasir tələblər əsasında yenidən qurulmalı, bu sahələrdə stimullaşdırma tədbirləri ön plana çəkilməlidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hazırda bu problemin həlli son plana çəkilmişdir. Dünya təcrübəsi göstərir ki, kənd təsərrüfatında istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsində ən mühüm vasitənin ETT-nin xüsusilə, aqrar elmin inkişafının olduğu tədqiqat işində nəzərə çatdırılır. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda respublikada elmin inkişafı üçün artırılan vəsait

ÜDM-in 0,2%-ni, dünya üzrə- 2,2%, inkişaf etmiş ölkələr üzrə 2,4% təşkil edir. Ona görə də inkişaf etmiş ölkələrdə bitkiçilik sahəsində məhsuldarlığın səviyyəsi Azərbaycandan 4-5 dəfə və keyfiyyəti 1,5-2 dəfə yüksəkdir. Dünyanın inkişaf etmiş ölkələri qazandıqları iqtisadi yüksəlişi məhz elmdə qazanılmış uğurlar sayəsində əldə edilmişlər.

Araşdırmalar göstərir ki, hazırda mövcud olan texniki vasitələrin, avadanlıqların mənəvi və fiziki cəhətdən köhnəlməsi istehsal olunan məhsulların keyfiyyət göstəricilərinin aşağı düşməsinə, əmtəəlik görünüşünün itirilməsinə gətirib çıxarır. Qeyd etmək lazımdır ki, pambıqçılıqda istifadə olunan texnikanın mənəvi və fiziki cəhətdən köhnə olması xammalın keyfiyyətini aşağı salır. Araşdırmalar göstərir ki, əllə yığılan pambıqda çirklənmə səviyyəsi 6 %, maşınla yığılan pambıqda isə 10 % təşkil edir. İlk emaldan sonra isə birinci sənaye sortu çıxımı ilə yığımın məhsulda pambıqdan 56,8 %, maşınla yığılmış pambıqda isə 40,7 %-ə bərabər olmuşdur. Xammal tamamilə zavod tərəfindən qəbul edildiyindən maşınla yığılmış məhsulun xüsusi çəkisi artdıqca zavod tərəfindən satılan aşağı sortla malik mahiyyətində xüsusi çəkisi artır ki, bu da satış bazarlarında rəqabət aparma qabiliyyətini itirir və nəticədə pambıq ixracından gəlirin azalmasına səbəb olmuşdur.

Araşdırmalar göstərir ki, aqrar sahədə istehsal olunan xammal və materiallar dünya bazarına nisbətən ucuz qiymətə başa gəlir. Lakin tomat pastası istehsalında tədarük edilən xammal və materialların qiyməti dünya bazarına nisbətən 12 dəfədən çoxdur. Bununda başlıca səbəbi ölkədə fəaliyyətdə olan qiymətlə bağlıdır.

Hazırda respublikada xarici ticarət bazarının formalaşdırılmasına mənfi təsir göstərən amillər mövcuddur. Belə ki, hazırda istifadə edilən emal texnologiyaları xarici standartlardan əsaslı dərəcədə fərqlənir. Digər tərəfdən yerli istehsalçılar yeni texnologiyalara hələlik uyğunlaşa bilmir və xarici standartlara uyğun məhsullar istehsal etmək üçün köməkçi istehsal sahələri hələlik öz inkişafına başlamamışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda istehsal olunan kənd təsərrüfatı xammalının keyfiyyəti xarici məhsullara nisbətən yüksəkdir. Lakin emal texnologiyasının xarici texnologiyalardan geri qalması emal olunan məhsulların əmtəəlik görünüşünə mənfi təsir edərək rəqabət qabiliyyətini azaldır. Ona görə, xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılması üçün emal texnologiyası bütünlükdə yeni texnologiyalarla əvəz olunmalıdır.

Qarşıda duran başlıca problemlərdən biri, xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılması məqsədi ilə kənd təsərrüfatı emalı müəssisələrində radikal dəyişikliklərin aparılması tələb olunur. Aqrar emal bazarında təkmilləşmə işləri aparılmalıdır. Hazırda mövcud olan konsentrasiya səviyyəsinin bazar tələblərinə uyğunlaşdırılması tələb olunur. Bu problemin həlli üçün dövlətin güzəştli kredit yolu ilə iri emal müəssisələrinin, alternativ olan kiçik emal müəssisələrinin yaradılaraq inkişafına yönəldilmişdir.

Araşdırmalar göstərir ki, respublikada təkrar emal-sənaye sahəsinin formalaşdırılaraq inkişaf etdirilməsi iqtisadi cəhətdən daha səmərəlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, respublikada elə sənaye sahələri fəaliyyət göstərir ki, onların buraxdığı məhsullar yarımfabrikat xarakteri daşıyır və əksər hallarda növbəti emal mərhələsini keçmədən ixrac olunur (şərab materialları, meyvə şirələri və.s.).

Tullantisız texnologiyaların tətbiq edilməsi aqrar məhsulların emalı müəssisələrini dayanaqlı edir. Aqrar məhsulları emalı məhsullarının təkrar emalı sahələrinin formalaşdırılaraq inkişaf etdirilməsi məhsulların yarımfabrikat şəklində ixracını şərtləndirir ki, bu da milli gəlir potensialının bir hissəsinin ölkədə kənarda reallaşmasına gətirib çıxarır.

Respublikada xarici ticarət bazarının formalaşması və strateji məhsulların dayanaqlı ekoloji-keyfiyyət kompleksinin coğrafi, ekoloji, texniki, sosialoji parametrlərin tətbiq edilməsi hazırkı dövrün tələblərinə əsaslanan ətraf mühitlə məhsulların keyfiyyət münasibətlərinin başlanmasına istinad edərək aqrar-funksional strukturlarının ərazi təşkilinin potensial imkanlarından istifadə olunmasına imkan yaradır. Xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılması üçün aqrar strukturlarının ekoloji keyfiyyətini tədqiq edərək ilk növbədə hər bir bitki sortlarının tullantisız texnologiyaya dayanıqlı olmasının dərəcəsinin dəqiq müəyyən olunması problemin həlli üçün olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Gələcəkdə respublikada daxili istehsalın ekoloji-keyfiyyət kodeksinin təhlilində ekoloji-texnoloji amillərin parametrləri mütləq nəzərə alınmalıdır. Bu problemin həlli respublikanın perspektivində bazar iqtisadiyyatına əsaslanan həm daxili bazarda, həm də beynəlxalq bazarda əmtəə məhsullarının rəqabət aparma qabiliyyətinin yüksəldilməsində böyük rol oynamasından irəli gəlir.

Xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasında mühüm rol oynayan problemlərdən biri də, məhsulun istehsalı emalı, maddi texniki vasitələrə olan tələbatın ödənilməsi və digər köməkçi işlərin yerinə yetirilməsi işləri, marketing xidmətinin rolu ilə yerinə yetirilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda bu proses başlıca olaraq istehsalçı tərəfindən yerinə yetirilir. Hazırda marketingin bir komponenti ancaq satışın həyata keçirilməsi işlərinin yerinə yetirilməsinə xidmət edir ki, burada ticarətin təşkili əsas rol oynayır. Başqa sözlə desək, professional səviyyədə marketinglə məşğul olan müəssisələr şəbəkəsi hələlik inkişaf etməmişdir. Hazırda bu problemin formalaşmaması istər istehsalçıların və istərsə də, aqroemal müəssisələrinin xarici və ölkə daxili bazarlarda potensial alıcı segmentinin müəyyən edilməsində, seçilməsində olduqca böyük çətinliklərlə rəqləşirlər. Digər tərəfdən istehsalçılar öz əsas işlərindən kənarlaşaraq digər işlərlə məşğul olmaq məcburiyyətində qalırlar. Bu isə öz növbəsində istehsalın ritminə və iqtisadi səmərəliyinə mənfi təsir göstərir.

Xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasında mühüm rol oynayan problemlərdən biri də kənd təsərrüfatı məhsulları emal edən zavodların modernləşdirilməsidir. Araşdırmalar göstərir ki, 20 milyon şərti banka tomat pastası istehsal edən müəssisənin tam gücü ilə işləməsi üçün il ərzində 53 min ton xammal istehsal tələb olunur. Bu prosesin son həddə çatdırılması üçün 2,9 milyon ABŞ dolları tələb olunur. Lakin hazırda iri emal zavodlarının modernləşdirilməsi və müəssisələrin xammala olan tələbatın ödənilməsi sahəsində işlər hələlik olduqca aşağı tempdə inkişaf edir.

Mütəxəssislərin hesablamasına görə ümumi istehsal gücü 370,3 milyon şərti banka olan 17 əsas konserv sənayesi müəssisələrinin modernləşdirilməsi üçün 33 milyon tondan çox ABŞ dolları məbləğində vəsait tələb olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, hazırda 370 milyon şərti banka məhsul istehsal etmək üçün xammal bazası yoxdur. Digər tərəfdən müəssisənin güc sferası geniş ərazini təşkil edir və həmin ərazilərdə xammalın itkisiz toplanması, daşınması və təsərrüfat subyektləri ilə hesablaşmaların aparılması üçün tələb olunan infrastruktur bloku olduqca zəif inkişaf etmişdir. Mövcud olan bu çatışmamazlıqlar xarici ticarət əlaqələrin formalaşmasına mənfi təsir göstərir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, bazar şəraitində kiçik emal sexləri, orta ölçülü aqroemal zavodlarının yaradılması və investisiya qoyuluşları üçün daha məqsədyönlü olur. Dəyəri 80,2 min ABŞ dolları olan kiçik və orta ölçülü aqroemal müəssisələrin yaradılması bazar iqtisadiyyatının hazırdakı mərhələsində daha məqsədəuyğundur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, daxili bazarın qorunması üçün və xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasında kiçik və orta sexlərdə istehsal olunan tomat pastası, tərəvəz konservləri, meyvə şirələri, cəm və s. məhsullar xarici məhsullarla rəqabət apara bilmir və ona görə fəaliyyət göstərmir.

Ölkədə xarici ticarət bazarının formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemlərdən biri də dünya bazarda vəziyyət nəzərə almaqla kənd təsərrüfatının ixracat məhsulları üzrə ixtisaslaşma məsələsinə yenidən baxılmalıdır. Kənd təsərrüfatı istehsalının yerləşməsi və ixtisaslaşması meyarları milli iqtisadiyyatı iqtisadiyyat baxımından yenidən işlənilməlidir.

Tədqiqatlar göstərir ki, rəqabətqabiliyyətli məhsullar istehsalına nail olunmasında ən başlıca vasitələrdən biri də torpaqların tərkibinin lazımı qida maddələri ilə azot, fosfor, kalium gübrələri ilə təmin edilməsidir. Üzvü və qeyri-üzvü maddələrlə torpaq sahələrinin zənginləşdirilməsi, əkin sahələrin dincə qoyulması, növbəti əkin sisteminin tətbiq edilməsi və digər tələb olunan aqrotexniki qaydalara əməl olunması bitkilərə lazım olan qida maddələri istehsal olunan məhsulların keyfiyyətinin yüksəldiləsinə, əmtəəlik görünüşünün formalaşdırılmasına imkan yaratmaqla rəqabət aparma qabiliyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır.

Respublikada xarici ticarət əlaqələrin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemlərdən

biri istehsal, satış və ixrac infrastrukturunun formalaşdırılmasıdır. Belə ki, ixracı nəzərdə tutulmuş məhsulların növlərə ayrılması, qablaşdırılması, daşınması, saxlanması üçün tələb olunan anbarların, nəqliyyat vasitələrinin, xüsusilə avtoreferatorların, soyuducuların məhsulların yüklənməsi, boşaldılması üçün yükləmə və boşaltma avadanlıqlarının, məhsulların qurudulması üçün avadanlıqların hər cür şirə, kompot, mürəbbə istehsalı və xüsusi taralara olan tələbatın ödənilməsidir.

Dünya təcrübəsində aqrar ixracı kömək infrastrukturunu iki model üzrə formalaşdırırlar. Birinci model ənənəvi kənd təsərrüfatı məhsullarını ixracına kömək edən ixtisaslaşmış təsərrüfatlar yaratmaq yolu ilə və ikinci model isə aqrar bölmədə fəaliyyət göstərən təsərrüfatçılıq subyektlərinə xidmət edən infrastruktur tərəfindən köməklik göstərilməlidir. Bunlarla yanaşı bütövlükdə iqtisadiyyata xidmət edən ixracata kömək infrastrukturunu vasitəsilə yardım göstərilməsi modkli daha geniş tətbiq edilir. Bu modellərin tətbiq edilməsi respublikada aqrar ixracının formalaşdırılmasında mühüm rol oynaya bilər.

İxracı kömək infrastrukturunun müvafiq struktur vasitələri tərəfindən bütün təsərrüfat strukturlarına aşağıdakı məsələlərin həll edilməsi sayəsində infrastrukturun verilməsi olduqca vacib məsələlərdəndir: ixrac bazarında qiymətlərin səviyyəsi; dəyişmə meyarları; bazar konyukturasını səciyyələndirən digər göstəricilər barəsində;

- məhsulları ixrac olunan dövlətlərin ticarət və gömrük qaydaları; xarici bazarlarda rəqib kimi çıxış edən ölkənin təsərrüfat fəaliyyətini səciyyələndirən göstəricilər barədə məlumatlar;

- dünyada keçirilən sərgilər, sərgidə iştirak qaydaları və şərtləri barədə məlumatlar verilməlidir.

Başlıca məsələlərdən biri aqrar ixracat, informasiya təminatı, məsləhət xidmətinin həyata keçirilməsi; aqrar ixracatçılara işgüzar xidmətlərin göstərilməsi kimi işlərin yerinə yetirilməsi üzrə dövlət tərəfindən güzəştli şərtlərlə xidmət işlərinin yerinə yetirilməsi xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edə bilər.

İnfrastrukturun formalaşdırılması və inkişafının mühüm istiqaməti maliyyə yardımı strukturlarının genişləndirilməsidir. Dünya ölkələrinin təcrübələri infraqurudulma maliyyə yardımı blokunda ixracı yardım fondları ilə yanaşı, ixtisaslaşmış idxal-ixrac bankları, xarici ticarət risklərinin sığortalanmasını həyata keçirən və müxtəlif növ təminat verən qurumlar, xaricdə marketinqə kömək strukturları olduqca mühüm rol oynayırlar.

nayırlar.

Xarici ticarət əlaqələrinin formalaşması amillərindən biri də dövlətin maliyyə siyasətidir. Maliyyə siyasəti sahibkarlığın formalaşması, mülkiyyət formalarında təsərrüfatın yaradılması və inkişafına şərait yaradır. Tədqiqatlar göstərir ki, sahibkarlığın xarici ticarət bazarının formalaşmasında və səmərəli fəaliyyətinin təmin edilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Dövlətin maliyyə siyasəti aqrar sahədə istehsal strukturlarının, əmtəə məhsullarının qiymətlərinin səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsinə, kəndli təsərrüfatlarına güzəştli kreditlərin verilməsinə, sahələr və məhsulların növləri üzrə xüsusi proqramların yerinə yetirilməsinə, torpaq münbitliyinin artırılması və bərpası tədbirlərinə yönəldilməlidir.

Hazırda sahibkarlıq təsərrüfatlarında xalis gəlirdən dövlətə kapitalına ayrılan hissəsi artsa da, o aqrar bölmədə struktur dəyişikliklərin aparılmasına, yeni texnikanın mütləq tələbatına artmasına və tətbiqinə kifayət etməmişdir. Odur ki, daxili və xarici bazarın tələbatı nəzərə alınmaqla aqrar bölmədə yüksək gəlir gətirə bilən sahələrin inkişafına üstünlük verməklə ölkəyə xarici kapital axının artırılmasına şərait yaradıla bilər.

Xarici ticarət əlaqələrinin formalaşdırılmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən problemlərdən biri də dövlətin kredit siyasətidir.

Aqrar sahədə istehsal sahələrin az gəlirli olması, təbii amillərlə bağlılıq nəzərə alınmaqla dövlətin kredit siyasəti aşağıdakı istiqamətdə tənzimlənə bilər:

- bankların fəaliyyətini tənzimləyən xüsusi kredit institutlarının yaradılması; kənd təsərrüfatında istehsalın artırılması məqsədi ilə aşağı faizlə kreditlərin verilməsi; kommersiya banklarının borclarının qaytarılmasına təminat verilməsi.

Aqrar sahədə istehsal strukturunu onun iqtisadi səmərəliliyini təmin edən amillərdən biri də differensial kreditləşmə və vergi tətbiqidir. Respublika təbii iqlim, torpaq şəraitinə, suvarma suyu ilə təminatına görə müxtəlif regionlara bölünür. Odur ki, öz istehsalını nisbətən əlverişli şəraitdə aparan özəl təsərrüfatlar az xərclə yüksək gəlir götürür, istehsalı daha səmərəli təşkil etmək, onun strukturunu təkmilləşdirmək və tənzimləmək imkanı qazanır. Öz istehsalını nisbətən əlverişsiz şəraitdə aparan özəl təsərrüfatlar isə əksinə. Qiymətlərin differensiallaşması, müxtəlif istehsal şəraitinə malik olan təsərrüfatlarda isə buna müvafiq olaraq aşağı qiymətlər tətbiq etməklə təsərrüfatlarda eyni iqtisadi şəraitin yaradılmasına imkan yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Abbasov Q.N., Həsənov M.Q. "Aqrar bazar və onun iqtisadi mexanizmi". Bakı-2002.
- 2.Babayev F.F. "Xarici iqtisadi əlaqələrin mövcud vəziyyəti və kənd təsərrüfatının inkişafı məsələləri". Azərbaycan Aqrar Elmi. Bakı-2006, № 3-4 (məqaləyə istinad)
- 3.Əliyev A.Ə. "Azərbaycanın xarici ticarət - iqtisadi əlaqələri". Bakı-2001.
- 4.Əliyev Ə.İ. "Azərbaycan respublikasının xarici ticarət əlaqələri: inkişaf meyli və strategiyası". Audit. 2001.№ 3. səh 71-76.
- 5.Əhmədova Ə.Ə. "Xarici iqtisadi münasibətlərin inkişafının iqtisadi əsasları və onun nəzəri metodoloji məsələləri". Az.ETKİ və Tİ elmi əsərlərində. Bakı-2006.